

**BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA DIALOG VA
MUAMMOLI O'QITISH TEXNOLOGIYALARINING O'QUVCHILAR
FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHDAGI AHAMIYATI**

Ulug'nazarova Barchinoy Nortoqi qizi

Annotatsiya : Boshlang'ich sinf matematika darslarida dialog va muammoli o'qitish texnologiyalaridan foydalanishning nazariy hamda amaliy jihatlarini tahlil qilingan. Ushbu texnologiyalar orqali o'quvchilarda mantiqiy, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, matematika darslarida o'quvchilarning mustaqil fikr yuritishi, muammolarni hal etish qobiliyati hamda dars jarayonidagi faolligini oshirishning samarali usullari bayon etilgan. Maqolada zamonaviy pedagogik texnologiyalarni boshlang'ich ta'lim jarayoniga tatbiq etish bo'yicha ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, matematika, dialogli o'qitish, muammoli o'qitish, mantiqiy fikrlash, tanqidiy fikrlash, ijodiy fikrlash, pedagogik texnologiya, o'quvchi faolligi.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o'quvchilarning bilim olish jarayonini takomillashtirish, ularning mustaqil fikrlashi va ijodkorligini rivojlantirishga qaratilgan. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning intellektual rivojlanishida muhim o'rin egallaydi. Shu sababli matematika fanini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'qitish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Matematika nafaqat hisob-kitoblarni o'rgatuvchi fan, balki o'quvchilarning mantiqiy tafakkuri, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantiruvchi muhim vositadir. Biroq an'anaviy darslarda o'quvchilar ko'pincha tayyor bilimni qabul qiluvchi

sifatida ishtirok etadilar. Natijada ularning mustaqil fikrlash imkoniyatlari cheklanib qoladi. Dialogli va muammoli o'qitish texnologiyalari esa o'quvchini darsning faol ishtirokchisiga aylantirib, uning fikrlash faoliyatini rag'batlantiradi. Ushbu texnologiyalar orqali o'quvchilar muammoni tahlil qilish, o'z fikrini asoslash, guruhda ishlash hamda turli yechimlarni izlashga o'rganadilar. Bu esa matematika fanini o'zlashtirish samaradorligini oshiradi.

Asosiy qism

Dialogli o'qitish texnologiyasining nazariy asoslari

Dialogli o'qitish — bu o'qituvchi va o'quvchi hamda o'quvchilarning o'zaro muloqotiga asoslangan ta'lim texnologiyasidir. Mazkur texnologiyada bilim tayyor shaklda berilmaydi, balki savol-javob, fikr almashish va muhokama jarayonida o'zlashtiriladi. Boshlang'ich sinf matematika darslarida dialogli o'qitish quyidagi afzalliklarga ega:

- o'quvchilarning erkin fikr bildirishiga imkon yaratadi;
- muloqot madaniyatini rivojlantiradi;
- matematik tushunchalarni chuqurroq anglashga yordam beradi;
- o'quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi;
- tanqidiy va mantiqiy fikrlashni shakllantiradi.

Masalan, "Nima uchun 36 soni juft hisoblanadi?", "Bu masalani yana qanday usulda yechish mumkin?" kabi savollar orqali o'quvchilar turli fikrlarni ilgari suradilar. O'qituvchi esa ularning javoblarini umumlashtirib, ilmiy xulosaga olib keladi.

Dialogli ta'lim o'quvchilarda o'z fikrini dalillar bilan himoya qilish, boshqalarning fikriga hurmat bilan qarash hamda muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, kichik yoshdagi o'quvchilarda nutq rivoji va matematik tafakkurning shakllanishida ushbu texnologiya muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, dialogli darslarda "Aqliy hujum", "Savol-javob", "Bahs-munozara", "Juftlikda ishlash", "Kichik guruhlar bilan ishlash" kabi metodlardan samarali foydalanish mumkin. Bu metodlar o'quvchilarning darsga qiziqishini oshiradi hamda bilimlarni mustahkam egallashga yordam beradi.

Muammoli o'qitish texnologiyasining matematika darslaridagi o'rni

Muammoli o'qitish texnologiyasi o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, izlanishi va xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik yondashuvlardan biridir. Ushbu texnologiyada o'qituvchi tayyor bilimni berish o'rniga o'quvchilar oldiga muammoli vaziyatni qo'yadi. O'quvchilar esa mavjud bilimlari va mantiqiy tafakkuri yordamida muammoning yechimini topishga harakat qiladilar. Natijada bilimlar yanada mustahkam o'zlashtiriladi.

Boshlang'ich sinf matematika darslarida muammoli vaziyatlar yaratish o'quvchilarning darsga qiziqishini oshiradi. Masalan, o'qituvchi quyidagi savolni berishi mumkin:

"Bir savatda 24 ta olma bor. Ularni 4 nafar bolaga teng taqsimlash kerak. Agar yana 8 ta olma qo'shilsa, har bir bola nechta olma oladi?"

Bunday topshiriq o'quvchilarni hisoblash bilan bir qatorda vaziyatni tahlil qilish, turli yechimlarni taqqoslash va eng maqbul javobni topishga undaydi.

Muammoli o'qitishning asosiy bosqichlari quyidagilardan iborat:

- Muammoli vaziyatni yaratish.
- Muammoni anglash va tahlil qilish.
- Taxminlarni ilgari surish.
- Yechimni izlash.
- Natijani tekshirish va umumlashtirish.

Mazkur bosqichlar o'quvchilarda izchil fikrlashni, sabab-oqibat bog'liqliklarini tushunishni hamda mantiqiy xulosa chiqarishni rivojlantiradi.

Dialog va muammoli o'qitish orqali o'quvchilar fikrlashini rivojlantirish

Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarda tafakkur jadal rivojlanadi. Shu sababli matematika darslarini faqat misol va masala yechishga emas, balki fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirish muhimdir.

Dialog va muammoli o'qitish texnologiyalarini uyg'unlashtirish quyidagi natijalarga olib keladi:

- mantiqiy fikrlash rivojlanadi;
- tanqidiy fikrlash shakllanadi;
- ijodiy yondashuv kuchayadi;
- matematik nutq boyiydi;
- o'z fikrini asoslab berish ko'nikmasi rivojlanadi;
- jamoada ishlash madaniyati shakllanadi.

Masalan, o'qituvchi bitta masalaning bir nechta yechimini topishni taklif qilishi mumkin. Har bir guruh o'z usulini tushuntiradi, qolgan o'quvchilar esa ularni tahlil qilib, eng qulay usulni tanlaydilar. Bu jarayonda nafaqat matematik bilim, balki muloqot, tahlil va baholash ko'nikmalari ham rivojlanadi.

Dialogli muhokamalar davomida o'quvchilar:

- savollar berishni;
- dalillar keltirishni;
- xatolarni aniqlashni;
- xulosalar chiqarishni o'rganadilar.

Bunday faoliyat ularning kelgusidagi ta'lim bosqichlarida ham muvaffaqiyatli o'qishlari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Matematik fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi interfaol metodlar

Boshlang'ich sinf matematika darslarida quyidagi metodlardan samarali foydalanish tavsiya etiladi:

Aqliy hujum – yangi mavzu yuzasidan o'quvchilarning erkin fikrlarini aniqlash.

Klaster – matematik tushunchalar o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatish.

INSERT – yangi bilimlarni tahlil qilish va baholash.

BBB (Bilaman – Bilishni xohlayman – Bildim) – mavzu bo'yicha bilimlarni tizimlashtirish.

Keys-stadi – hayotiy vaziyatlarga asoslangan masalalarni yechish.

Loyiha metodi – kichik guruhlarda amaliy topshiriqlarni bajarish.

Mazkur metodlar o'quvchilarni darsning faol ishtirokchisiga aylantirib, matematik tafakkur va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Xulosa

Boshlang'ich sinf matematika darslarida dialog va muammoli o'qitish texnologiyalaridan foydalanish ta'lim sifatini oshirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Ushbu texnologiyalar o'quvchilarni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirib, ularning bilimlarni mustaqil egallashi, mantiqiy va tanqidiy fikrlashi hamda muammolarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Natijada o'quvchilarda matematika faniga qiziqish ortadi, bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llash malakasi shakllanadi.

Dialogli o'qitish o'quvchilar o'rtasida samarali muloqotni rivojlantirib, o'z fikrini asoslab bayon etish, boshqalarning fikrini tinglash va hurmat qilish madaniyatini shakllantiradi. Muammoli o'qitish esa o'quvchilarning izlanish, tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish qobiliyatlarini mustahkamlaydi. Mazkur texnologiyalar uyg'un holda qo'llanilganda matematika darslarining samaradorligi sezilarli darajada oshadi. Shuningdek, zamonaviy interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish dialog hamda muammoli o'qitishning samaradorligini yanada kuchaytiradi. O'qituvchi darsni puxta rejalashtirishi, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishi hamda ularni mustaqil fikrlashga undovchi topshiriqlarni muntazam qo'llashi lozim. Xulosa qilib aytganda, dialog va muammoli o'qitish texnologiyalari boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarning mantiqiy, tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirish, ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Kelgusida ushbu texnologiyalarni amaliyotga yanada kengroq joriy etish, innovatsion metodlar bilan boyitish va o'qituvchilarning metodik kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

3. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Boshlang'ich ta'limning davlat ta'lim standarti. – Toshkent, 2023.
4. <PRIVATE_PERSON>. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2022.
5. <PRIVATE_PERSON>. Matematika o'qitish metodikasi. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.

Inklyuziv ta'lim islohotlari